

## MECÛSÎ DÜNYA GÖRÜŞÜNDE İNSANIN KONUMU

Hayreddin KIZIL\*

### Öz

Din, insan hayatının her anını kuşatmakta ve onun evreni algılama şeklini belirlemektedir. Farklı tanrı anlayışlarına sahip olmalarına rağmen dinlerin en etkili unsuru yine onların sahip olduğu tanrı anlayışıdır. Bu durum bütün dinler için geçerlidir. Binlerce yıl içerisinde kuruluşunu tamamlamış olan Mecûsilik, çift kutuplu bir tanrı anlayışına sahiptir. Zerdüşt döneminde monoteist bir eğilim gösteren bu din, Zerdüşt sonrası dönemde düalist bir biçime dönüşmüştür. Çift tanrılı bir dünya görüşünü savunması Mecûsiliğin insana verdiği konumu da etkilemiştir. Mecûsî inanç sisteminde insan, Ahura Mazda ve yardımcılarının yanında yer alarak kötülüğe karşı, Ehrimen ve yardımcılara karşı, mücadele etmekle yükümlüdür. Bu dine göre insan hangi tarafta yer alacağına kendi özgür iradesiyle karar vermektedir.

**Anahtar Sözcükler** Mecûsî, Ahura Mazda, Ehrimen, Dünya Görüşü, İnsan

## MADJUSÎ WORLDVIEW AND LOCATION OF HUMAN IN THE RELIGION

### Abstract

Religion covers every moment of human's life and determines his perception of the universe. Despite having different conceptions of god, the most effective element of religions is their understanding of god. This is the way for all religions. Madjus that completed its foundation in thousand of years has dipole understanding of the god. This religion showed monotheist trend during Zarathustra and transformed into a dualistic form after him. Its defense of double theistic worldview, has affected the location of human in the religion. In Madjus belief system, human is obliged to be with Ahuramazda and his assistants against Ahriman and his assistants. According to this religion human decides by his own free will, of which side he will be in favour.

**Key Words** Madjusî, Ahura Mazda, Ahriman, World view, Human

### Giriş

Bir kişinin ya da bir grup insanın evren, Tanrı, insanlık, gelecek ve benzeri konularda sahip olduğu inançlar, düşünceler, tavırlar ve değerler bütünü *dünya görüşü* olarak ifade edilir.<sup>1</sup> Kişinin içinde yaşadığı dünyaya bakışını, onu değerlendirme biçimini, etkileyen dünya görüşü bunların yanında, insanın içinde yaşadığı toplumdaki bireysel ilişkileri ve faaliyetlerini düzenlemesine varıncaya kadar kuşatıcı ve kapsamlı bir bakış açısı sunmaktadır. Bu bakış açısı ve değerlendirmeler, insanın din ve inancına göre şekillenmekte, din, ideoloji ve felsefe insanın “dünya görüşü”nü biçimlendirmektedir.

Her dinin, her inanç sisteminin, müntesiplerine sunduğu bir dünya görüşü ve bu dünya görüşü içerisinde insanı yerleştirdiği bir konum vardır. Bu bağlamda bir insanın dini ve inancı, onun kâinata karşı en yüksek tavrı, onun tüm eşyayı

\* Yrd. Doç. Dr., Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü, [hkhayreddin@gmail.com](mailto:hkhayreddin@gmail.com)

<sup>1</sup> Ahmet Cevzici, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul 2000, s.294. Bir kişi, grup veya toplumun, varoluşun niteliğine ve hayatın anlamına ilişkin sorulara verdiği bilinçli veya bilinçsiz cevapların tümü. Bkz Ömer Demir-Mustafa Acar, *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Vadi Yayınları, Ankara 1997, s.69.

idrakinin özetlenmiş anlam ve kavramı olmaktadır.<sup>2</sup> Bu iki durum, kanaatimizce dinlerin tanrı anlayışları tarafından belirlenmiştir. Bilindiği gibi dinlerin en önemli belirleyicisi *tanrı anlayışlarıdır*. Tanrı anlayışı, dinlerin hem evren algısını hem de insana bakışını etkilemektedir. Tarih boyunca ortaya çıkmış bütün dinlerde bu durum görülmüştür. Bu bağlamda ortaya çıktığı ilk dönemlerde monoteist bir eğilim göstermesine rağmen tarihsel süreç içerisinde düalist bir inanç sistemine dönüşen Mecûsîlik dininin de, oluşturduğu düalist bir dünya görüşü vardır. Bu dünya görüşünün kuruluşu, asırlarca sürmüştür. Zerdüş dönemi hatta Zerdüş öncesi Hint-İran inançları ile başlayan bu süreç Sasaniler zamanında son şeklini aldığı için “Mecûsî Dünya Görüşü” ifadesinden Sasaniler ve sonrasında ortaya çıkan *düalist dünya görüşü* anlaşılmaktadır.

Bu makalede, Mecûsî Dünya Görüşünün, kuruluşu, özellikleri ve insanın bu dünya görüşündeki konumu incelenmiştir. Çalışma üç bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Birinci Bölümde Mecûsî Dünya Görüşünün kuruluşu, ikinci bölümde Mecûsî Dünya Görüşünün Özellikleri, üçüncü bölümde Mecûsî Dünya Görüşünde İnsanın konumu incelenmiş, makale sonuç bölümü ile bitirilmiştir.

### **1. Mecûsî Dünya Görüşünün Kuruluşu**

Kuruluşu asırlarca süren ve düalist bir inanç sistemine sahip olan Mecûsîlik dini incelendiğinde, bu dinin Zerdüş’ün monoteist öğretilerinin, antik Ari inançları, eski İran kültürü ve tarihsel süreç içerisinde karşılaşılan diğer dinlerle etkileşime geçerek ortaya çıkmış olduğu görülecektir.<sup>3</sup> Bu inanç sistemi üç temelden beslenmiştir. Bunlar:

- 1- Asıl temeli teşkil eden Hint-Avrupa inançları.
- 2- Bunların üstüne yerleşmiş Zerdüş ilkeleri.
- 3- Dışarıdan alınmış unsurlar Semitik, Mezopotamya vb.<sup>4</sup>

Mecûsîliğin tarih sahnesine çıktığında dahi oldukça eski bir din olduğunu ifade eden Mary Boyce’a göre bu din, ilk öğeler ile daha sonra eklenmiş unsurlar birleşmiş bir halde, bir inanç harmanı görünümündedir.<sup>5</sup> İlk harcı oluşturan Hint-İranlılar yani Antik Ariler, tabiatı, yıldızları, güneşi, ayı, nehirleri vb. tabiat cisimlerini tanrılaştıran bir inancı benimsemişlerdi. Tabiatta bir düzen ve çatışma olduğuna inanmış olan Antik Arilere göre iyi tanrılar ile kötü tanrılar arasında bir mücadele vardı.<sup>6</sup>

<sup>2</sup> William P. Alston “Din”, Çev.: Günay Tümer, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl: 1970, c. 18, s.164. Wilfred Cantwell Smith’e göre bir insanın imanı, sadece geleneğinin ona ifade ettiği şey değil; geleneğin ışığında evrenin ona ifade ettiği anlamdır. Bkz Emir Kuşçu, *Din Fenomenolojisi Wilfred Cantwell Smith Örneği*, Sarkaç Yayınları, Ankara 2011, s.151.

<sup>3</sup> Şinasi Gündüz, “Mecûsîlik”, *DİA*, c. 28, Ankara 2003, s. 279-283.

<sup>4</sup> Haluk Hacaloğlu, *Zerdüş Ahura Mazda*, Ruh ve Madde Yayınları, İstanbul 1995, s. 68.

<sup>5</sup> Mary Boyce, *Zoroastrians Their Religious Beliefs And Practices*, USA 1979, s.1-2

<sup>6</sup> *The Sacred Books Of The East, The Zend Avesta Part I The Vendidad*, c. 4, İngilizceye çev: James Darmesteter, Oxford 1895, Introduction bölümü, s. lvii.

Bu düalist inanç sistemi Zerdüş döneminde kadar sürmüştür. Zerdüş, öğretisini yaymaya başladığı dönemde bu inançları reddederek arı bir monoteizmi ve belirli bir ahlak sistemini öğütlemiştir. Bu durum kendisine isnad edilen Gathalar'dan anlaşılmaktadır.<sup>7</sup> Fakat kendisinden sonraki dönemlerde Zerdüş'ün monoteist öğretisi kaybolmuş Antik Ari inançlarına dönüş başlamıştır.

### 1.1. Antik Düalizme Dönüş

Zerdüş sonrası dönemdeki değişime ait ilk bulgular Ahemenişler'e/Persler (M.Ö. 550–330) ait farklı dönemlerden günümüze kalan yazıtlarda somut bir şekilde görülmektedir. Ahemenişler'in ilk dönemlerine ait yazıtlarda sadece Ahura Mazda'ya “tanrıların en büyüğü” olarak yakarılmışken sonraki yazıtlarda, tam olarak II. Artakserkes'in (M.Ö.405-359) yazıtlarından itibaren, Ahura Mazda'nın yanında Mithra ve tanrıça Anahita'ya imparatorluk sülalesini ve krallığı kutsamaları için yakarılmıştır.<sup>8</sup>

Bu dönemdeki yazıtlarda Ahura Mazda'ya karşı duran bir güce hiç bir işaret, ima veya bir iz görülmemektedir.<sup>9</sup> Gathalar sonrasında yazılmış, Avesta metinlerinde geçtiği şekilde Ahura Mazda'ya karşı duran Ehrimen ve onun yaptıklarına dair herhangi bir kayıt, hem Gathalar'da hem de ilk dönem yazıtlarında bulunmamasına rağmen ileriki dönemlere ait Avesta metinlerine Ehrimen yanında Antik İran'da tapınılmış olan tanrılar da eklenmiş, Ahura Mazda'nın dışında bunlar da takdis edilmiştir. Zerdüş sonrası döneme ait Avesta metinlerinden Yeşt'leri okuyan kişi, eski Aryan tanrılarının yeni yerlerine uyum sağladığını görecektir.<sup>10</sup> Bu durum monoteist öğretinin zaman içerisinde düalist öğretiye dönüşmeye başladığını ve dindeki değişimin Avesta'yı da etkilediğini göstermektedir.

Zerdüş inancının, Antik Ari inançlarına ve zaman içerisinde sistematik Mecûsî düalizmine dönüşmesinin farklı nedenleri mevcuttur. Bunlardan birincisi, ilk dönemlerde bu dini benimsemeyen fakat sonraları kabul eden, Türkçe ve Arapça'ya *Mecus* olarak geçen *meciler*dir. *Meciler* hakkındaki ilk bilgileri aktaran Herodot, onların Medler'i oluşturan boylardan biri olduğunu kaydetmiştir. Herodot, Medler'in, Bus'lar, Paretaken'ler, Strukhat'lar, Arizant'lar, Budi'ler ve *Meciler/Mecus*'lar olmak üzere çeşitli boylardan oluştuğunu belirtmiştir.<sup>11</sup> Antik

<sup>7</sup> J.G. Tavadia, *IndoIranian Studies I*, Santiniketan, tarhi yok, s. 5

<sup>8</sup> Irach J.I. Taraporewala, *Zerdüş Dini Zerdüş'ün Gathaları Üç Unutulmuş Din: Mitraizm, Maniheizm, Mazdakizm*, Çev: Nice Damar, Avesta Yayınları, İstanbul 2002, s. 188-189; Mircea Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi I Taş Devrinden Eleusis Mysteriolar'ına*, Çev: Ali Berktaş, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2007, c. 1, s. 392; Jamsheed K. Choksy, “Zoroastrianism”, *Encyclopedia of Religion*, Editör: Lindsay Jones, USA 2005, s. 10002.

<sup>9</sup> F.C. Cook, *Origins of religion and languages*, London 1884, s. 142.

<sup>10</sup> James Hope Moulton, *Early Religious Poetry of Persia*, Cambridge 1911, s. 137. Sonraki Avesta metinlerinden birinde Anahita'nın görüntüsünün, giysi ve süslemelerinin ayrıntılı betimlenmesi mevcuttur. Bkz. *Avesta Zerdüştilerin Kutsal Metinleri*, Çev: Fahriye Adsay/İbrahim Bingöl, Avesta Yayınları İstanbul 2012, kitap içerisinde “Ardui Sur Bano Yaşt (Sulara İlahiler)” bölümü, s. 370-386.

<sup>11</sup> Bkz Herodotos, *Tarih*, Çev: Müntekim Ökmen, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012, s. 59.

din adamı sınıfını oluşturan *Mecilerin*, ilk dönemlerde Zerdüştlüğü kabul etmedikleri, fakat Zerdüş öğretisinin baskın gelmesi üzerine bu geleneğe geçtikleri, bu geçiş sürecinde de kendi öğretilerini bir şekilde bu yeni geleneğin içine kattıkları<sup>12</sup> ve bu dini, Zerdüş'ün asıl öğretisinden uzaklaştırdıkları belirtilir.<sup>13</sup> *Mecilerin* Zerdüş inancını etkilemiş olduğu antik döneme ait verilerden de anlaşılmaktadır. Herodot'un verdiği bilgilerden günümüz Mecûsî öğretisindeki bazı uygulamaların *Mecilere* ait olduğu anlaşılmaktadır. Herodot'un aktardığına göre Pers ve Medler'in ölmüş kişiler için uyguladıkları yöntemler birbirinden farklıdır. Persler yani Ahamenişler ölülerini gömmekte iken<sup>14</sup> *Meciler*, bugün Mecûsîler'in yaptığı şekilde ölülerini *sessizlik kuleleri*'nde, kuşlar tarafından parçalandıktan sonra kalan kemikleri gömerlerdi.<sup>15</sup>

Dinin değişim geçirmesinde diğer bir etken Ahamenişler'in İskender'le yaptıkları savaşı kaybetmeleridir. İskender'in Ahamenişler'le yaptığı savaştan (M.Ö. 330) zaferle ayrılması sonucu İran toprakları dahil Zerdüştilerin yaşadıkları yerler Yunan hakimiyetine girdi. Persler'in zayıflayıp yıkılması ve İran dâhil Zerdüştilerin yaşadığı bölgelerin büyük ölçüde Yunan hâkimiyeti altına girmesiyle gerek Zerdüş öncesi İran dini inançları gerekse İran civarındaki çeşitli dini geleneklerle Helenistik inanç ve ritüeller, Zerdüştiliği etkilemiş, böylece bu din saf monoteist yapısından uzaklaşmaya ve senkretik bir yapı arz etmeye başlamıştır.<sup>16</sup> Bu durum, zaman içerisinde dinin özünü kaybetmesine ve değişmesine neden olmuştur. Fakat tüm değişim ve etkileşimlere rağmen ilk Aryan inançlarının etkisini sürdürdüğü ve Sasaniler döneminde sistematik bir hale gelecek kadar düalist etkinin devam ettiği anlaşılmaktadır. Antik Arilere dayanan bu düalizm, Antik Ari halklarının ortak bir özelliği idi. Bütün Ari inançlarında düalistik karakter mevcut olduğunu belirten Tiele'e göre karanlık-aydınlık, hayat-ölüm, iyi-kötü arasındaki savaş, Ari mitolojisinin ve dini öğretilerinin temel etkeni, belirleyici unsuruydu. Tiele, Avesta doktrininin, asıl materyallerini, bu primitif düalizm üzerine kurduğunu, Mecûsîlerin dogmalarını geliştirmek, kendi ahlaki, dini ve sosyal prensiplerini inşa etmek, öğretilerini kurmak için bu geleneksel formdan faydalandıklarını kaydetmiştir.<sup>17</sup>

<sup>12</sup> Asiye Tıgılı, *Zerdüş Hayatı ve Öğretisi*, Beyan Yayınları, İstanbul 2004, s.25. Ayrıca bkz aynı eser s.13.

<sup>13</sup> Alessandro Baussani, "İslam Öncesi İran Düşüncesi", Çev: Kürşat Demirci, *İslam Düşüncesi Tarihi*, İnsan Yayınları, İstanbul 1990, c.1, s.79-80; George Rawlinson, *Eski Doğu'nun Büyük Krallıklarından Medya Krallığı*, Çev: Nadire Işık, Doz Yayıncılık, İstanbul 2006, s.115-125.

<sup>14</sup> Herodot, s. 557-558; Ayrıca bkz James Hope Moulton, *Early Zoroastrianism*, London 1926, s. 202-203.

<sup>15</sup> Herodot, s. 78. Avesta'nın *Vendidad* bölümünde ceset gömmenin veya cesetleri yakmanın Angra Mainyu tarafından yaratılmış günah işler olduğu belirtilmiştir. Avesta'da "Ceset gömme"nin yerilmesi için bkz *Vendidad*, 1/12; "Ceset yakma günahı" için bkz *Vendidad*, 1/16.

<sup>16</sup> Gündüz, "Mecûsîlik", s. 280.

<sup>17</sup> C.P. Tiele, *The Religion Of The Iranian Peoples*, İngilizceye Çev: G. K. Nariman, Bombay 1912, s. 136. Tiele'e göre Mecûsî düalizmi sadece önceki düalizmin geliştirilmiş bir modelidir. Bkz aynı eser s. 140.

Tanrı anlayışı eski Arilerin tanrı anlayışına dönüşmeye başladıktan sonra zaman içerisinde sistematik bir hale dönüşmüş, iyi tanrı olarak kabul edilen Ahura Mazda'nın karşısına kötülükten sorumlu olarak kabul edilen Ehrimen çıkarılmıştır.

### 1.2. Sasani Düalist Dünya Görüşüne Geçiş

Mecûsîliğin en çarpıcı özelliği olarak bilinen Ahura Mazda/Ohrmazd--Ehrimen düalizmi, Sasaniler devri ve sonrasında sistematik hale gelmiştir. Mecûsî tarihi içerisinde, "Sasanî Düalizmi"ne gelene kadar düalizmin, üç aşamadan geçtiği kabul edilir:

"a- Etik düalizm olarak ifade edilebilecek Ahura Mazda'nın, Spenta Mainyu ile Angra Mainyu'yu yarattığını kabul eden ve bu iki ruhun kendi tercihleri sonucu iyi ve kötü olarak nitelendirildiklerini kabul eden, *Gathik Düalizm*" (Ahura Mazda + Spenta Mainyu ve Angra Mainyu),

b- Zaman tanrısı olarak kabul edilen Zurvan'ın, Ahura Mazda ve Angra Mainyu'yu yarattığını kabul eden *Zürvanist Düalizm* (Zurvan + Ahura Mazda ve Angra Mainyu)<sup>18</sup>

c- İyi ve kötü şeklindeki iki ilkenin (Ahura Mazda/Ohrmazd ve Ehrimen) simetrik olarak birbirlerine muhalefetini ifade eden ve Pehlevi kaynaklarda görülen *Basitleştirilmiş Düalizm*.<sup>19</sup> Ahura Mazda ile Ehrimen arasındaki mücadeleye dayanan bu düalist sistem, asırlar içerisinde ortaya çıkmasına rağmen aşağıda da görüleceği gibi temelini *Gathalar'a/Gathik Düalizm'e* dayandırmak istemiştir. *Gathik düalizm*, *Gathalar'ın* Yasna 30/3-6 ve 45/2 gibi bölümlerinde geçen iki ruh/ikiz ruh tabirlerine dayandırılır:

"3- Şimdi görüntüleriyle ikiz olarak ortaya çıkan bu ilk iki Ruh; düşünce, sözde ve eylemde biri İyidir, diğeri Kötü. Bu ikisinin arasında bilge olanlar doğruyu, aptallar ise doğru olmayı seçti. 4- Ve bu ikiz ruhlar başlangıçta bir araya geldiklerinde, Yaşamı ve Yaşam olmayı yarattılar ve sonunda En Kötü Varlık, Yalanı takip edenlerin olacaktır, En İyi Varlık ise Doğruyu takip edenin. 5- Bu ikiz ruhlardan Yalanı takip eden kötü şeyleri yapmayı tercih etti; En kutsal ruh ise Doğruyu tercih etti ve kendisine büyük göklerden -bir elbise yaptırdı. Bu yüzden sorumlu eylemlerle Ahura Mazda'yı seve seve hoşnut kılmak isteyenler de böyle davranacaklardır. 6- Bu iki ruh arasında Daevalar da doğru olmayı seçtiler, zira bunlar birbirleriyle danıştıkları akılları öyle bir çelindi ki sonunda En Kötü Düşünceyi seçtiler. Sonra da insanların dünyasını zayıf düşürmek için hemen Şiddet'e başvurdular." (Yasna, 30/3-6)

"Dünyanın başlangıcındaki iki ruhtan bahsedeceğim ki bunlardan kutsal olanı düşmanı olana şu şekilde konuştu: "Biz ikimizin ne

<sup>18</sup> Zurvanizm hakkında bilgi için bkz Hayreddin KIZIL, "Zurvanizm'in Kuruluşu ve Sasaniler Dönemindeki Etkileri", *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl: 17, sayı:56, Erzurum 2013, s. 295-310.

<sup>19</sup> Gherardo Gnoli, "Dualism", <http://www.iranicaonline.org/articles/dualism> erişim 26/08/2013; Ayrıca farklı bir sınıflandırma için bkz L.C. Casartelli, "Dualism (Iranian)", *The Encyclopedia of Religion And Ethics*, Edinburg 1912, c. 5, s. 112.

düşünceleri, ne öğretileri, ne istekleri, ne inançları, ne sözleri, ne işleri, ne benlikleri, ne ruhları uyuşur.” (Yasna, 45/2)

Bu iki bölümde geçen iki ruh/ikiz ruh –Spenta Mainyu ve Angra Mainyu- tabirleri farklı şekillerde yorumlanmıştır. Kimi araştırmacılara göre ikiz ruhlar monoteizme işaret etmekte iken kimileri ise düalizme işaret ettiğini kabul etmiştir. Modern araştırmacılar bu tabirlerin geçmişte inanıldığı şekilde Ahura Mazda veya Ehrimen’e işaret etmediğini belirtmişlerdir.

Martin Haug, sonraki dönemlerde yazılan Avesta bölümlerinin aksine Gathalar’ın hiçbir yerinde Angra Mainyu’nun, Ahura Mazda’nın rakibi olarak görülmediğini belirtmektedir. Bu metinlerde, Ahura Mazda’ya karşı olan şey, somut bir varlığı olmayan, soyut bir kavram olan kötülük *druksh* (yıkım veya yalan)’dır, fakat daha sonraları *druksh* somutlaştırılmış ve kişileştirilmiştir. Kral Darius’un yazıtlarında da Ahura Mazda herhangi bir düşmanı olmayan tek yaratıcıdır. Fakat daha sonraki dönemlerde yanlış anlama ve hatalı yorumlar yüzünden Gathalar’da geçen Spenta Mainyu, Ahura Mazda ile ilişkilendirildi. Angra Mainyu ise Ahura Mazda’dan kopararak müstakil bir tanrı olarak Ehrimen’le ilişkilendirildi ve Ahura Mazda’nın sabit ve değişmez düşmanı olarak kabul edildi. Böylece Tanrı ve Şeytan arasındaki Düalizm ortaya çıktı.<sup>20</sup>

Spenta Mainyu ve Angra Mainyu’nun Zerdüş’tün halefleri tarafından sonraki dönemlerde Ahura Mazda ve Ehrimen’e eş tutulduklarını belirten<sup>21</sup> Moulton, Darius’un yazıtlarında, *ahrika* ve *draujana* tabirlerinin Zerdüşti terminolojisi ile uyumlu olarak düzenbaz ve yalan anlamlarında kullanıldıklarını ifade etmiştir. Fakat daha sonraki süreçte *angra*-kötü düşünce ve *drauga*-yalan’a dönüşerek Avesta’da şeytan ve yardımcılarını ifade etmek için kullanılmıştır.<sup>22</sup>

Bir Mecûsî olan Taraporewala, bu bölümleri yorumlarken Zerdüş’tün iki ruh üzerine vaaz vermesine rağmen, felsefesinin hiçbir biçimde düalistik olmadığını vurgulamıştır. Ona göre birbirleriyle sürekli savaşan, bir iyi ve bir kötü yani iki, birlikte sonsuz ve birlikte eşit güçler, genelde anlaşıldığı anlamda düalistik değildir. Zerdüş, bize, birbiriyle savaşan iki ruh –iyi ve kötü- olduğunu anlatır. Onlar her konuda birbirlerinin anti tezini oluştururlar. Bu öğreti genellikle bilinen düalizm kavramından farklıdır. Düalizm düşüncesi sonraki dönemlerde dine sokulmuştur.<sup>23</sup>

Zerdüş teolojisinin kesinlikle "düalist" olmadığını, çünkü Ahura Mazda'nın karşısında bir "karşı tanrı" olmadığını belirten Eliade, diğerleri gibi karşıtlığın iki Ruh arasında ortaya çıktığını belirtmiştir. Eliade, Ahura Mazda ile

<sup>20</sup> Martin Haug, *Essays on The Sacred Languages, Writings And Religions of The Parsis*, London 1907, s. 304-305.

<sup>21</sup> James Hope Moulton, *The Treasure of Magi A Study Of Modern Zoroastrianism*, London 1917, s. 26.

<sup>22</sup> Moulton, *Early Zoroastrianism*, s. 135-136. Moulton, aynı yerde bu işin Meciler tarafından yapıldığını belirtmiştir. Moulton, aynı eser, s.135-136.

<sup>23</sup> Taraporewala, *Zerdüş Dini Zerdüş’tün Gathaları....*, s. 43-44. Ayrıca bkz aynı eser, s. 47.

İyi, Aziz Ruh'un arasındaki birliğin satır aralarında birçok kez ima edildiğini belirtir (krş Yasna 43 :3; vb). Ona göre İyi ve Kötü, Ahura Mazda'dan çıkarlar, ama Angra Mainyu kendi varlık tarzını ve kötücül vasfını özgürce seçtiği için, Bilge Tanrı, kötülüğün ortaya çıkışının sorumlusu olarak kabul edilemez.<sup>24</sup>

Mary Boyce ise başlangıçta etik düalizm olduğunu fakat sonraki dönemlerde bunun kozmik düalizme dönüştüğünü belirtmiştir. Zerdüş, Mazda ile Angra Mainyu arasındaki ahlaki çatışmayı, tamamen doğru/aşa ile yalan/yanlış-drug arasındaki çatışmayı öğretti.<sup>25</sup> Aynı şekilde Masani de etik düalizmin sonraki dönemlerde kozmik düalizme dönüştüğünü, Spenta Mainyu'nun, Ahura Mazda'yla özdeşleştirildiği, dünyanın biri iyi diğeri kötü iki tanrı tarafından yaratıldığı ve yönetildiği inancına dönüştürüldüğünü belirtmiştir.<sup>26</sup>

Bu örnekler çoğaltılabilir farklı araştırmacılar eklenebilir. Farklı başış açıları olmasına rağmen ortak nokta, Gathalar'da iki ruh'un iyi ve kötüyü tercih ettikleri kaydedilmiş olmasına rağmen Zerdüş'tün monoteist öğretisi zaman içerisinde sistematik düalizme, Mecûsî dünya görüşünün kabul ettiği, iki ruh arasındaki düalizme dönüşmüştür. Bu düalizm, insanın yaptığına benzer şekilde İyi ve kötüyü, doğru ve yalanı tercih eden ruhlar arasındaki düalizmdir. Ohrmazd'ın maddi manevi yarattığı bütün iyi şeyler ile Ehrimen arasındadır.<sup>27</sup> İyi ve kötü soyut varlıklar zaman içerisinde, birbirine rakip iki tanrı halinde ortaya çıkmıştır. Başlangıçta çok güçlü ve sistematize edilmiş olmayan düalizm, gittikçe daha derin hale gelerek, iyi Tanrı Ahura Mazda/Ohrmazd ile kötü Tanrı Angra Mainyu/Ehrimen arasındaki kozmolojik-metafizik bir tezat haline dönüşmüştür.<sup>28</sup> Sasani döneminde tam biçimini alan bu inanca göre hem tüm iyi varlıkları yaratmış Ohrmazd hem de tüm kötü varlıkları yaratmış Ehrimen yaratılmamıştır. Bu iki güç ve onlara bağlı olan Aşa/iyi ve Drug/kötü arasında çetin bir mücadele mevcuttur.<sup>29</sup>

Dhalla, bu düalist düşüncenin, aynı tanrının hem iyi hem de kötü olamayacağı düşüncesinden ortaya çıktığını belirtir. Bu bakış açısına göre Ahura Mazda'nın iyiliği, onun kötünün yaratıcısı olmamasını gerektirir. Eğer kötüyü yaratmışsa onun iyiliği tam olamaz. İnsanoğlu hem iyi hem de kötü olan bir tanrıya

<sup>24</sup> Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi.....*, c. 1, s.3 82. Ayrıca bkz Baussani, "İslam Öncesi İnan Düşüncesi", c.1, s.88; İskender Oymak, *Zerdüştlük (İnanç, İbadet, Adetler)*, Elazığ 2003, s. 106.

<sup>25</sup> Mary Boyce, *History Of Zoroastrianism vol. I The Early Period*, Leiden 1975, s. 198-199.

<sup>26</sup> Rustom Masani, *The Religion of The Good Life Zoroastrianism*, London 1954, s. 102. Etik düalizmden kozmik düalizme geçişi için ayrıca bkz William W. Malandra, *An Introduction To Ancient Iranian Religion –Readings From The Avesta And The Achaemenid Inscriptions-*, USA 1983, s.163.

<sup>27</sup> Gherardo, "Dualism". Düalizmin ruh ve madde arasında olmadığı düşüncesi için bkz Mary Boyce, *A Persian Stronghold of Zoroastrianism (Based On The Ratanbai Katrak Lectures;1975)*, Oxford University Press, Oxford 1977, s.20. Eliade, bu düalizmi mevcut yaratılıştan sorumlu ebedi iki prensibin varlığını ortaya koyan Radikal Düalizm olarak ifade eder Bkz Mircea Eliade- Ioan P. Couliano, *Dinler Tarihi Sözlüğü*, Çev: Ali Erbaş, İnsan Yayınları, İstanbul 1997, s.83

<sup>28</sup> Baussani, "İslam Öncesi İnan Düşüncesi", c.1, s. 79.

<sup>29</sup> Gündüz, "Mecûsilik", s. 282.

ibadet edemez. Bazı Pehlevi metinlerinde de Ohrmazd'ın Ehrimen'e, kötünün babasına, insanların deneyimi ve eğitilmeleri için yaratılışı karıştırmaya izin verdiği kaydedilmiştir.<sup>30</sup>

“İkiz ruhlar” tabirinin Ohrmazd ve Ehrimen'e dönüştürülmesi, hem Antik Ari düalizminin hem de soyut kavramları tanrılaştıran Antik Ari düşüncesinin devam ettiğini göstermektedir. Mehmet Alıcı, Zerdüşt'ün monoteist öğretisinin değişmesini Gathalardaki müphem konuların kadim gelenekle açıklanmaya çalışılmasına dayandırır. Alıcı, ilk dönem inancından uzaklaşmaya, Gathalar'daki bazı konuların müphem kalması sonradan bunların antik inançlar yoluyla yorumlanmasına neden olduğunu belirtmiştir.<sup>31</sup> Bu inancı kutsal kitaba dayandırmaya çalışma ise kutsal metni bu yorumla okumanın neticesidir.<sup>32</sup> Bu durum aynı zamanda bir inancı genele kabul ettirmenin kutsal kitap olmadan mümkün olmadığını da göstermektedir.

## **2. Mecûsî Dünya Görüşünün Özellikleri**

Mecûsî dünya görüşünde, Antik Ari düalizminde de olduğu gibi bütün güzel ve faydalı şeyler iyi tanrılara bütün zararlı şeyler de kötü tanrılara dayandırılmıştır. Antik Ari düalizminde görülen iyi kötü arasındaki savaşa benzer olarak iki zıt kutbun, Ohrmazd ile Ehrimen ve onlara bağlı olan güçlerin, çatışmasını esas alan bir öğreti kabul edilmiştir. İki güç arasındaki mücadele evrenin her tarafında gerçekleşmektedir.<sup>33</sup> Hem Ohrmazd'ın hem de Ehrimen'in yaratıcı olarak kabul edildiği bu öğretiye göre zamanın başlangıcından bu yana aralıksız biçimde devam eden bir mücadele vardır<sup>34</sup> ve zafer Ohrmazd'ın olacaktır.<sup>35</sup>

### **2.1. Ahura Mazda ve Yardımcıları**

Tüm iyi şeylerin yaratıcısı Ahura Mazda, Eski Farsça yine Ahuramazda, Partça'da Aramazd, Pehlevice'de Ohrmazd/Hormizd, Yeni Farsça'da ise Ohrmazd

<sup>30</sup> Maneckji Nusservanji Dhalla, *Zoroastrian Theology, From The Earliest Times To The Present Day*, New York 1914, s. 248-249. Benzer bir görüş için bkz M.Şemseddin, “Kadim İran'da Din”, Latinize eden: Fuat Aydın, *Dinleri Tarihleriyle Okumak*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007, s.190.

<sup>31</sup> Mehmet Alıcı, *Kadim İran'da Din Monoteizm'den Düalizm'e Mecûsî Tanrı Anlayışı*, Ayışığı Kitapları, İstanbul 2012, s. 101.

<sup>32</sup> Max Weber, bu durumu insan yapısıyla açıklamaktadır. Ona göre ekonomik ve siyasi olarak belirlenen toplumsal etkiler belli koşullarda dinî ahlak üzerinde ne kadar çok ağırlığı olursa olsun *asıl dayanağını yine dini kaynaklardan, en başta da o dinin açıklanan amaç ve vaatlerin muhtevassından alır. Çoğu kez bir sonraki kuşak bu amaç ve vaatleri temelci bir tarzda yeniden yorumlar. Yeni yorumlar, vahiyleri o dini cemaatin ihtiyaçlarına uydurur.* Bkz Max Weber, “Dünya Dinlerinin Sosyal Psikolojisi”, *Din Sosyolojisi*, Çev: Yasin Aktay, Vadi Yayınları, Ankara 1998, s.167.

<sup>33</sup> Boyce, *A Persian Stronghold of Zoroastrianism*, s.20.

<sup>34</sup> Maneckji Nusservanji Dhalla, *Zoroastrian Civilization From The Earliest Times to The Downfall of The Last Zoroastrian Empire*, New York 1922, s.32-33.

<sup>35</sup> Bkz Baussani, “İslam Öncesi İran Düşüncesi”, c.1, s.80.



olarak ifade edilmiştir.<sup>36</sup> Ahura Mazda Mecûsîlikte en yüksek makamın sahibidir. Ahura efendi; Maz büyük, das ise bilgi demektir. Her şeyi bilen usta anlamına gelmektedir. Bazı bilim adamlarına ve Parsi geleneğine göre “Büyük Akıl Sahibi Rab” demektir.<sup>37</sup> Ahura Mazda’yı belirtmek için, Gathalar’da geçen iyi/kutsal ruh anlamına gelen Spenta Mainyu, ifadesi de kullanılmaktadır.<sup>38</sup>

Ahura Mazda Pehlevice metinlerinde Ohrmazd, olarak ifade edildikten sonra yeni anlamlar da kazandığı kabul edilebilir. Bu dönemde Ohrmazd ile düalizmin iyi tarafında duran büyük tanrıyı ifade ettiği belirtilebilir. Ohrmazd, bu dönemde Mecûsî düalizminde büyük tanrı olarak kabul edilmesine rağmen Mecûsî inancına göre Ehrimen ile mücadelesinde yalnız değildir. Bu mücadelede Ohrmazd’a yardım eden Ohrmazd’ın kendisinin yarattığı<sup>39</sup> Ameşa Spentalar ve Yazata’ların olduğu kabul edilir. Ameşa Spentalar, “kutsal ölümsüzler” demektir. Bunların, ilk dönemlerde Ohrmazd’a bağlı bir nevi büyük melekler iken ileriki dönemlerde daha çok kişileştirilmiş insani özellikler daha çok yüklenmiş ve Ohrmazd’dan daha çok özgür oldukları kabul edilmiştir.<sup>40</sup> Altı tane olduklarına inanılan Ameşa Spentalar’a sonraları Ohrmazd da eklenerek yedi tane kabul edilmiştir.<sup>41</sup> Bu şekilde Ohrmazd hem, Ameşa Spentalar’ın yaratıcısı hem de onlardan biri, onların ilki kabul edilmektedir.<sup>42</sup> Her birinin özel bir yönü ve görevi olan<sup>43</sup> altı Ameşa Spenta şunlardır:

1- Vohu Manah: Vohuman veya Bohman olarak da ifade edilir. İyi fikir, iyi düşünce demektir. Avesta’ya göre yargı gününde Ahura Mazda’nın emri ile egemenliği kuracaktır.<sup>44</sup> İneğin ve hayvanların koruyucusu olarak kabul edilmiştir.<sup>45</sup>

2- Aşa Vahišta: Kutsal Ateşe nezaret eden Aşa Vahišta adalet yolunu ve ruhani bilgiyi vaat eder.

<sup>36</sup> Mary Boyce, “Ahura Mazda”, <http://www.iranicaonline.org/articles/ahura-mazda> erişim: 25/08/2013; Choksy, “Zoroastrianism”, *Encyclopedia of Religion*, Editör: Lindsay Jones, s. 9989.

<sup>37</sup> Mary Boyce, “Ahura Mazda”.

<sup>38</sup> Maurice Fluegel, *The Zend Avesta And Eastern Religions*, USA, 1898, s. 29.

<sup>39</sup> *Hürmüz Yešt*, 1/25.

<sup>40</sup> Martin Haug, tek tanrı anlayışının düalizme dönüşmesinden sonra diğer Zerdüsti unsurların da değiştiğini belirtmiştir. Bu bağlamda, iki ruhun birbirinden farklı kabul edilmesinden sonra Ameşa Spenta’ların da aynı şekilde farklı kılındıklarını ifade eden Haug, Zerdüşt’ün Ameşa Spenta’ların somut yönünü kabul etmemesine rağmen bazı haleflerinin Ameşa Spenta’ları bu şekilde telakki ettiklerini ve kişileştirdiklerini kaydetmiştir. Bkz. Haug, *Essays on The Sacred Languages*, s. 305-306.

<sup>41</sup> Jamsheed K. Choksy, “Zoroastrianism”, *The Encyclopedia of Religion And Nature*, Editor In Chief: Bron R. Taylor, England 2005, s.1812.

<sup>42</sup> Fluegel, *The Zend Avesta And Eastern Religions* s.28-29.

<sup>43</sup> *Zamyâd Yešt*, 19/17-19. *The Sacred Books of the East, The Zend Avesta Part II The Sîrozahs, Yasts And Nîyayis*, İngilizceye Çev: James Darmesteter, , c.23, Oxford 1883, s. 291.

<sup>44</sup> *Yasna*, 30/8.

<sup>45</sup> Mary Boyce, “Ameşa Spenta” <http://www.iranicaonline.org/articles/amesa-spenta-beneficent-divinity> erişim 25/08/2013; Choksy, “Zoroastrianism”, Editör: Bron R. Taylor, s. 1812.

3- Kşatra Vairya: Ahura Mazda'nın egemenlik gücünü temsil eder.<sup>46</sup> Metalin koruyucusudur.<sup>47</sup>

4- Spenta Armaiti: "Spend", mukaddes anlamındadır. Nitekim Zerdüş'tün sıfatlarından biri de "Spendmen"dir. Yani kutsal huy sahibi.<sup>48</sup> Spenta Armaiti, yeryüzünün koruyucusu olarak kabul edilmiştir.<sup>49</sup>

5- Haurvatat ve Ameretat:<sup>50</sup> Haurvatat, suların koruyucusu, Ameretat, bitkilerin koruyucusu olarak kabul edilmiştir. Haurvatat, Ahura Mazda'nın mükemmelliğini, Ameretat ölümsüzlüğü temsil eder.<sup>51</sup>

Ohrmazd'ın, Ameşa Spentalar dışında "Tapılası" olarak Türkçeleştirilebilir *Yazata* olarak ifade edilen yardımcıları da vardır. Yazatalar, oldukça fazladır. Bunların soyut güçlerin somutlaştırılmış şekilleri oldukları, insanların bunlara kurbanlar kesip dualar etmesine karşılık Yazataların onlara nimetler verdiklerine inanılmıştır.<sup>52</sup>

Ameşa Spentalar ve Yazatalar, Ohrmazd'a ve Ohrmazd'ın yolunda olan insanlara yardım etmektedirler.<sup>53</sup> Avesta'da, Ameşa Spenta ve Yazatalar'ın, Ohrmazd'ın Ehrimen ile mücadelesinde fiili olarak Ohrmazd'a yardım ettikleri görülmektedir. Savaş sahnelerinden birinde Vohumanah, Aşa Vahišta ve Ohrmazd'ın oğlu olarak ifade edilen Atar'ın, Ehrimen, Akem Mano, Aeşma ve Azhi Dahaka'nın isimleri geçmektedir.<sup>54</sup>

## 2.2. Ehrimen ve Yardımcılarının Konumu

Ohrmazd'ın karşısında Ehrimen vardır. Ehrimen, Avesta'da *Angra Meinyeva* şeklinde geçmektedir. Angra Mainyu isminden *Angra*, "yok eden, eksilten", *Meinyeva* ise "ruh ve akıl" anlamlarına gelmektedir. "Yok eden ruh, kötü akıl" karşılığındaki bu isim Orta dönem Farsçası'nda *Âhrimen* ve *Ehrimen* şeklini alıp "kötü akıl, şeytan" anlamlarında kullanılmıştır. Pehlevicede *Âhrimen*, Farsçada *Ehrimen*, *Ahrimen*, *Ehramen*, *Ehren*, *Âhrîme*, *Herîmen* şekillerinde geçmektedir.<sup>55</sup> Angra Mainyu, Gathalarda, Ahura Mazda'nın değil, Spenta Mainyu'nun zıttı olarak görülmektedir.<sup>56</sup> Fakat sonraları Angra Mainyu, Ehrimen olarak ayrı bir

<sup>46</sup> Oymak, *Zerdüştlük (İnanç, İbadet, Adetler)*, s. 144.

<sup>47</sup> Choksy, "Zoroastrianism", Editör Bron R. Taylor 1812.

<sup>48</sup> Ali Şeriati, *Dinler Tarihi*, Çev: Erdoğan Vatanserver, Kırkambar Kitaplığı, İstanbul 2001, s. 460.

<sup>49</sup> Choksy, "Zoroastrianism", s. Editör Bron R. Taylor 1812.

<sup>50</sup> Haurvatat ve Ameretat'ın, İslam dini ve Yahudilikteki Harut ve Marut ile Hint mitolojisindeki Amrita ve Saraswati ile karşılaştırması için bkz Kürşat Demirci, "Harût ve Marût", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1997, c. 16, s. 262-264.

<sup>51</sup> Oymak, *(Zerdüştlük (İnanç, İbadet, Adetler))*, s. 146.

<sup>52</sup> Maganlal A. Buch, *Zoroastrians Ethics*, Baroda 1919, s. 183;

<sup>53</sup> Şeriati, *Dinler Tarihi*, s. 460.

<sup>54</sup> Bkz *Zamyad Yaşt*, 19/46-48.

<sup>55</sup> Nimet Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2008, s. 272.

<sup>56</sup> J. Duchesne-Guillemin; "Ahriman", <http://www.iranicaonline.org/articles/ahriman> erişim 25/08/2013

tanrı konumuna çıkarılmış ve yaratıcı konumuna getirilmiştir. Spenta Mainyu ise Ahura Mazda'nın yaratıcı gücünü temsil etmiştir.<sup>57</sup>

Mecûsî inanç sistemine göre Ehrimen, evreni mükemmel bir şekilde yaratan Ohrmazd'ın en büyük düşmanıdır ve tüm kötülüklerin kaynağıdır. Ohrmazd'ın yarattığı her iyi ve faydalı şeye saldırmaktadır. Avesta'dan anlaşıldığına göre Ehrimen, tamamen ölümcül ve kötülük yapan bir tabiata sahiptir. Ohrmazd'ın yarattığı her iyi şeyin karşılığında kötü bir şey yaratmıştır. Ohrmazd'ın yarattığı iyi şeylere zarar vermek için kışı, yılanı, çekirgeyi, karıncaları, yağmayı, günahı, inançsızlığı, vb yaratmıştır.<sup>58</sup> İnsanın ahlaki tabiatını da yozlaştıran Ehrimen<sup>59</sup> dünyayı mahvetmek için üç ağızlı, üç başlı, altı gözlü, binlerce duyusu olan güçlü Azhi Dahaka'yı yaratmıştır.<sup>60</sup>

Dünyaya ölümü ve karışıklığı getirdiğine, düşüncelerinde, sözlerinde davranışlarında, işlerinde, inancında ve diğer her şeyde Ohrmazd'ın karşısında durduğuna inanılan Ehrimen'in bir sürü yardımcı ile çevrildiğine de inanılır. Bunlara "Dev-Deo-Daeva" denilir. Buna göre Daevaların Daevası olan Ehrimen'e (Vendidad 19/1), diğer Daevalar da destek vermektedir.<sup>61</sup>

Ehrimen, Ohrmazd'ın Ameşa Spenta'sına karşılık altı büyük yardımcı yaratmıştır.<sup>62</sup> Bunlar, Kamarikan olarak adlandırılır.<sup>63</sup> Ameşa Spentalar'da olduğu gibi Kamarikler'in bu şekilde algılanmasının ilk dönem kitaplarına tamamen yabancı, oralarda böyle bir duruma rastlanmadığını belirten Haug, bunlardan bazılarının ahlaksızlık ve kötülükle ilgili kavramların kişileştirilerek şeytanlaştırması olduklarını belirtmiştir.<sup>64</sup> Kamarikler, altı Ameşa Spenta'nın yaptıklarının zıddını yapmakta, onların yaptıkları iyi şeylere zarar vermektedirler.<sup>65</sup>

Ehrimen'in, Kamarikler dışında başka yardımcıları da vardır. Avesta, 45 tanesinin isimlerini verse de sayılarının daha fazla olduğu söylenir.<sup>66</sup> Yani kendisinin hem Ameşa Spentalar'a hem Yazatalar'a karşılık verecek yardımcıları vardır. Görevleri, Ohrmazd'ın yarattığı iyi şeyleri yok etmek olan Ehrimen ve

<sup>57</sup> Gnoli, "Dualism"; Almutz Hintze, "Ahura Mazdâ And Angra Mainyu", *Encyclopedia of Religion Second Edition*, Editor In Chief: Lindsay Jones, USA 2005, s. 203.

<sup>58</sup> *Vendidad*, 1/1-20.

<sup>59</sup> Dhalla, *Zoroastrian Theology*....., s. 157-158.

<sup>60</sup> *Yaşt*, 9/14 ve *Yaşt* 17/34. Ayrıca diğer özellikleri için bkz Yasna, 31/20, Yasna 32/13, *Vendidad* 3/35.

<sup>61</sup> Dhalla, *Zoroastrian Theology*....., s.48. Dhalla, AngraMainyu'nun özelliklerini Avesta'dan alıntı yaparak anlatıyor. Bkz Dhalla, *Zoroastrian Theology*....., s.157-158.

<sup>62</sup> Dhalla, *Zoroastrian Theology*....., s.159-161 ve 254-260; A.V. William Jackson, "Amesha Spentas", *Encyclopedia of Religion And Ethics*, Edinburg 1908, c.1, s. 385; Fluegel, *The Zend-Avesta And Eastern Religions* s.28-29.

<sup>63</sup> Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 448.

<sup>64</sup> Haug, *Essays on The Sacred Languages*, s. 308-309.

<sup>65</sup> Bkz Oymak, *Zerdüştlük (İnanç, İbadet, Adetler)*, s. 156.

<sup>66</sup> Dhalla, *Zoroastrian Theology*....., s.159-161. Ehrimen için bkz Shaul Shaked, "Some Notes On Ahreman, And His Creaiton", *From Zoroastrian Iran To Islam -Studies In Religious History and Intercultural Contacts*, Great Britain 1995, s. 227-234.

yardımcıları, kötülüğü severler. İnsanları yoldan çıkarmayı, onları kötülüğe yönlendirme görevini dünyanın her yerinde yerine getirirler.<sup>67</sup> Dhalla'nın belirttiğine göre Güney, Ohrmazd ve meleklerinin, Kuzey ise, Ehrimen ve şeytanlarının bölgesidir. Karanlık ise bunların değişmez yeridir.<sup>68</sup>

Yukarıda verilen bilgilerden anlaşıldığı gibi Mecûsî Dünya Görüşüne göre iyi ile kötü her iki unsur kendi ordularını kendileri kurmuştur.<sup>69</sup> Bu mücadele başlangıçta sadece Ohrmazd ve Ehrimen arasında iken zamanla bu ikisinin yardımcıları edindikleri/yarattıkları görülmektedir. Mecûsî düalizmine göre bu her iki gücün kendilerine göre ve tamamen birbirine eşit şekilde aktif teşkilatları, düzenleri ve elemanları vardır. Ohrmazd ile Ehrimen arasındaki mücadeleye Avesta'nın farklı yerlerinde de rastlanılmaktadır. Bu konuda en güzel örnek Vendidad'ın ilk fargard'ı/bölümüdür. Sasani düalizmi en güzel şekilde Vendidad'ın ilk Fargard'ında görülür.<sup>70</sup> Burada, Angra Mainyu'nun, Ohrmazd'ın yarattığı her iyi şeye karşılık kötü bir şey yarattığı anlatılır. Bu bölüm Mecûsî dünya görüşünün bir betimlemesini okuyucusuna sunar.<sup>71</sup>

Avesta'da Ehrimen ve yardımcılarıyla nasıl mücadele ve alt edileceği konusunda yöntemler de verilmiştir. Yine Vendidad'da, Ehrimen'in, Zerdüş'tü öldürtmek için Druj'u gönderdiği, Zerdüş'tün Ahuna Vairya duasını okuması üzerine Druj'un kaçtığı belirtilmektedir (Vendidad 19/1-3).<sup>72</sup>

Sistemik düalizme Sasaniler ve sonrasında Mecûsî din adamları tarafından yazılmış Bundehişn<sup>73</sup> ve Zadsparam<sup>74</sup> gibi eserlerde de görülmektedir. Zad Sparam'a göre: Sonra Ohrmazd... orijinal ilkelerdeki düaliteyi gösterdi ve

<sup>67</sup> Dhalla, *Zoroastrian Theology*....., s. 49.

<sup>68</sup> Dhalla, *Zoroastrian Theology*....., s. 260-261.

<sup>69</sup> Haug, bu düalist öğretinin tüm Mecûsî din adamları tarafından benimsenmediğini, Doğu bölgelerinde kabul edilirken Batı İran'da bu öğretiye karşı Zurvanizm'in ortaya çıktığını ifade etmiştir Bkz Haug, *Essays on The Sacred Languages*, s. 309.

<sup>70</sup> Haug, *Essays on The Sacred Languages*, s.304-305. Vendidad, Videvdat'ın bozulmuş şeklidir. Avestaca Viaevo-datem'in ("daevalara karşı verilmiş", "daevalara karşı olan yasa") kısaltılmış şeklidir. Avesta'nın bu bölümü muhtelif kötü ruhların sıralanması ve onları etkisiz bırakma yöntemlerini kapsar. Bkz *Avesta Zerdüştilerin Kutsal Metinleri*, s. 21.

<sup>71</sup> Vendidad'ın 1. Fargard'ının çevirisi için bkz *Avesta Zerdüştilerin Kutsal Metinleri*, s. 35-37. Vendidad'da üç temel Zerdüşti prensipe değinilmiştir. Bunlar: (i) Tarım ve hayvancılık kutsaldır. (2) Tüm varlık alemi İyi ile Kötü arasındaki mücadele alanıdır. (3) Hava, su, ateş ve toprak kirletilmemelidir. Bkz P. M. Sykes, *History of Persia*, C. I, London 1915, s.112.

<sup>72</sup> Vendidad, Viaevo-datemin (daevalara) karşı verilmiş, "daevalara karşı olan yasa") kısaltılmış şeklidir. Avesta'nın bu bölümü muhtelif kötü ruhların sıralanması ve onları etkisiz bırakma yöntemlerini kapsar. *Avesta Zerdüştilerin Kutsal Metinleri*, s.21.

<sup>73</sup> Bundehişn ya da Bundehiş, "yaratılışın, varlığın aslı", yaratılışın başlangıcı anlamlarını ifade eder. Birkaç kişi tarafından yazılan eserin en son yazarı, IX. Yüzyılda yaşamış Azer Fernbağ'dır. Kitabın ağırlıklı konusunu yaratılış ile ilgili konulardaki ayrıntılar oluşturur. Nimet Yıldırım, *İran Edebiyatı*, Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2012, s. 389.

<sup>74</sup> Guzîdehâ-yı Zatsparam adıyla bilinen bu eser, IX. yüzyılda yaşamış Cuvâncem diye de bilinen Goşncem oğlu Zatsparam tarafından IX. yüzyılda yazılmıştır. Yıldırım, *İran Edebiyatı*, s. 392.

işleri/eylemleri arasındaki farkı, “bu iki ruhtan kötü olanı Ehrimen, yanlış işler yapmayı seçti. Kutsal Ruh (Ben Olduğum) Ohrmazd doğruluğu seçti” diyerek ilan etti.<sup>75</sup>

Bundehişn’de ise Ohrmazd’ın sonsuz ışık içerisinde olduğu iyi şeyleri yarattığı, Ehrimen’in ise sonsuz karanlık içinde olduğu anlatılır. Her ikisinin sonsuz olduğu fakat ışık ve karanlığın sınırlarında bir boşluk olduğu, ışık ve karanlığın birbirlerini sınırladığı belirtilir. Ohrmazd’ın Ehrimen’den haberdar olduğu fakat Ehrimen’in başlangıçta ondan haberdar olmadığı anlatılmaktadır. Ohrmazd, bilgisiyle Ehrimen’in çıkacağını ne yapacağını, yarattığı iyi şeylere zarar vereceğini bilir. Ohrmazd, ilk ruhani alemde iyi şeyleri yaratmış, bu dönemden sonra Ehrimen karanlıklardan çıkmış Ohrmazd’ın yarattığı her iyi şeye karşılık kötü şeyleri yaratmıştır. Ohrmazd’ın altı Ameşa Spenta’sına karşı Ehrimen, kendi altı yardımcısını yaratmıştır. Ohrmazd, Ehrimen’le anlaşmak için çağrıda bulunur. Fakat Ehrimen kabul etmez. Böylece aralarında ilk 3000 yıl geçmiş olduğu için bundan sonra 9000 yıl boyunca sürecek bir mücadele başlayacaktır. Ohrmazd, bilgisiyle bu 9000 yıl içerisinde ilk 3000 yılda kendi iradesinin hakim olacağını, ikinci 3000 yılda aralarında büyük bir savaş olacağını, son 3000 yıllık dönemde Ehrimen’in yenileceğini ve iyi ile kötünün ebediyen ayrılacağını bilir.<sup>76</sup>

### 3. Mecûsî Dünya Görüşünde İnsanın Konumu

Bir dinin oluşturduğu zihniyet yapısı ve öne sürdüğü dünya görüşü o dinin müntesiplerinin, hayatlarını düzenlemelerini, olaylara bakışlarını ve dünyayı algılayış şekillerini etkilemektedir. Bunun yanında dinlerin insanı evren içinde yerleştirdiği bir konum da mevcuttur. Bu konum da genelde tanrı anlayışına göre şekillenmektedir. Ohrmazd ile Ehrimen arasında ezeli bir mücadeleyi kabul eden Mecûsîliğin inanç sistemi incelendiğinde de, insanı yerleştirdiği konumun yine tanrı telakkisine göre şekillendiği görülmektedir. Bu inanç sisteminde din müntesiplerinin görevi Ohrmazd’ın yanında Ehrimen’e karşı mücadele etmektir.<sup>77</sup>

Ohrmazd ile Ehrimen arasındaki aktif mücadele, Bundahişn’den anlaşıldığı kadarıyla ikinci 3000 yıllık dönemde gerçekleştiği için<sup>78</sup> insanın konumu bu dönemde önem kazanmaktadır. Ahura Mazda ile Ehrimen arasındaki mücadelede insanın ahlaki ve etik kuralları, yani iyi düşünce, iyi söz ve iyi eylem gibi şeyleri takip ederek Ohrmazd ve Ameşa Spentaların ihtiramıyla Ehrimen ve diğer kötü varlıklara karşı tanrılara yardım etmesi gerekmektedir.<sup>79</sup>

<sup>75</sup> Mary Boyce, *Textual Sources For The Study Of Zoroastrianism*, USA 1990, s.75’te.

<sup>76</sup> Boyce, *Textual Sources For The Study Of Zoroastrianism*, s.45-46. Bundahişn’e göre yaratılış aşamaları vb. birçok bilgi için bkz Mary Boyce’un eklediği diğer bölümler s.45-46; Başka bir yorum için, Shaul Shaked, *Dualism In Transformation Varieties of Religion In Sasanian Iranian*, London 1994, s.16.

<sup>77</sup> Boyce, *A Persian Stronghold of Zoroastrianism*, s.16.

<sup>78</sup> Boyce, *Textual Sources For The Study Of Zoroastrianism*, s.45-46. Mecûsî yaratılış ve tarih anlayışı için bkz Huzeyfe Sayım, “Zerdüştilikte Kozmogoni Ve Yaratılış”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, yıl: 2004, c.1, sayı: 16, s.91-101; Louis H. Gray, “Cosmogony And Cosmology”, *Encyclopedia of Religion And Ethics*, Editor: James Hastings, Edinburgh 1911, c.4, s.161-162; Gündüz, “Mecûsîlik”, c.28, s.280

<sup>79</sup> *Avesta Zerdüştilerin Kutsal Metinleri*, s.14.

Fakat böyle olmamakta, tüm insanlar Ohrmazd'ın yanında yer almamakta, insanların bir kısmı bu mücadelede Ehrimen'in yanında yer almaktadır. Avesta'da Ehrimen ve diğer kötü varlıkların yardımcısı ve onların tapıcısı olan insanların masum insanlara saldırdığı yer almakta<sup>80</sup> yine Avesta'da, Mazdayesna/Mazdatapıcısı kavramının karşısında Divyesna/Daevatapıcısı<sup>81</sup> kavramı kullanılmaktadır.<sup>82</sup> Bu da Tanrıların iyi ve kötü olarak kategorize edilmesi gibi insanların da aynı şekilde kategorize edildiğini göstermektedir. Mecûsî inanç sisteminde de Daevayasnacılar ve onların yol açtığı zararlara karşı durmak, Ehrimen ve yandaşlarına karşı bir cephe savaşçısı gibi hep hazır olmak hiçbir zaman gevşememek Mazdatapıcısının görevidir. Yani bu dinde insanın görevi iyinin yanında olmak ve yeteneğini bu yönde kullanmak, kötü güçlerin önünü kesmek ve son nefesine kadar kötülükle mücadele etmektir.<sup>83</sup>

Bu mücadele ile kişinin kendini tanıdığı, olgunlaştığına inanılmaktadır. Bu durumda iyinin sonunda galip gelebilmesi için, kötü, dünyada gerekli olarak kabul edilmektedir. Kötü ile mücadele etmeyi, insanın kendini tanıması, olgunlaşması bağlamında değerlendiren Taraporewala'ya göre, *kötü*, insanın onu yenmeyi öğrenerek kendisini güçlendirebilmesi için bu dünyada bulunur. Çünkü yaşam, gerçek bir Zerdüşt bağlısı için, yalnızca iyi olmak için değil, bunun yanında kötüyle savaşmak ve onu yenmek olan sürekli ve yorucu bir çabadır. Yani, *kötü*, bir Zerdüşt bağlısı için, kararlılığını sivriltmek için bir bileytaşı gibi kabul edilmelidir.<sup>84</sup>

Bu mücadeleyi bireyin kendisiyle ilişkilendiren Massani'ye göre insanın, kötüden bir salgından kaçır gibi kaçması lazım. Kötüden kaçınmanın en iyi yolu ise iyiye taraftar olmak ve iyi düşündürmektir. İnsan, zihnini Vohu Manah'ın iyi şeyleri ile doldurmadığı takdirde Angra Mainyu için kolay bir av olur.<sup>85</sup> Bu nedenle insan, Ehrimen ve beraberindeki Daevalar ve diğer karanlık güçlere karşı Ahura Mazda'ya, Ameşa Spentalar'a ve Yazatalar'a yönelerek korunup kurtulabilir.<sup>86</sup> Kötüye karşı mücadelede en esaslı araçlar ise iyi düşünce (humat), iyi söz (huxt) ve iyi eylemdir (huwarst).<sup>87</sup>

Bütün bunlar ve bir Mecûsî'nin takip etmesi gereken yol *Aşa* kavramı ile açıklanmış, Mecûsî inanç sisteminde bir kişinin takip etmesi gereken yolun *Aşa* yolu olduğu ifade edilmiştir. Taraporewala'ya göre *Aşa*, bütün gerçekleşme ve

<sup>80</sup> Alıcı, *Kadim İran'da Din...*, s.127. İlgili yerler için bkz Frawardin Yeşt 13/137; Vendidad 8/31-32; Vendidad 3/32; Ardvi Sur Bano Yeşt, 5/21-22.

<sup>81</sup> *Vendidad*, 8/31-32; *Vendidad*, 7/35-37; *Ardui Sur Bano Yeşt*, 5/94.

<sup>82</sup> Alıcı, *Kadim İran'da Din...*, s.129.

<sup>83</sup> Boyce, *A Persian Stronghold of Zoroastrianism*, s.20; Buch, *Zoroastrians Ethics*, s.60; Dhalla, *Zoroastrian Theology.....*, s.48.

<sup>84</sup> Taraporewala, *Zerdüşt Dini Zerdüşt'ün Gathaları.....*, s.49.

<sup>85</sup> Masani, *The Religion of The Good Life Zoroastrianism*, s.100. Ayrıca bkz. Taraporewala, *Zerdüşt Dini Zerdüşt'ün Gathaları.....*, s.49'da "Kötü kendi kendine var olmaz; ama bireyin *Aşa* yolunda, Tanrı'ya uzaklığıyla ilintilidir." denilmiştir.

<sup>86</sup> Gündüz, "Mecûsîlik", c.28, s.280.

<sup>87</sup> *Avesta Zerdüştilerin Kutsal Metinleri*, s.12.

bütün evrimin ana kaynağı olan sonsuz gerçek, tek doğrudur. Bu kavramı yalnızca sözcüklerle ifade etmek çok zordur; o derinden düşünülmesi ve içimizden tanınmalıdır. *Aşa* Tanrı'nın tahtını tutan gerçektir. O evrenin kendisine göre yapıldığı büyük yasa; Tanrı'nın planıdır. *Aşa*, bütün görünen yaratılışı yöneten, Tanrısal plan ya da yasadır.<sup>88</sup>

Konuyu mutluluk ile ilişkilendiren İskender Oymak'a göre Mecûsîlikte insanın en yüksek amacı mükemmel bir mutluluktur<sup>89</sup> ve buna da insanın kendisi amildir. Kullanacağı araçlar ise, Ohrmazd'ın, kendi dini aracılığı ile insana sağladığı şey, *Aşa*'dır. *Aşa*, iki çabadan meydana gelen bir kutsallıktır. İlk çaba Tanrı'nın iradesini bilmektir. İkincisi ise bildiğini yapmaktır. Bu, bütün kanunun, tanrıya karşı sorumluluğun, hem cinslerimize karşı sorumluluğun yerine getirilmesidir. O, insanın hayatını yönetmek zorunda olan bütün ahlaki prensipleri içerir.<sup>90</sup>

Mecûsî inanç sisteminin insana verdiği dikkat çekici bir konum da insanın yaptığı faydalı ve zararlı işlerin sonuçlarıyla ilgilidir. Mecûsîliğe göre insanların yapmış olduğu kötülükler Angra Mainyu'ya, insanların, kurbanlar ve dualar vasıtasıyla yapmış oldukları faziletli bütün davranışları ise, Ohrmazd'a yardımcı güçler oluşturur.<sup>91</sup> Avesta'nın farklı yerlerinde tanrılar, kötü güçlere karşı savaşmak için insanların ibadetlerine muhtaç olarak tasvir edilmektedir. Frawardin Yeşt'te, Fravaşiler, kendilerinin kötülüğe karşı güçlenmeleri ve insanları korumaları için insanlardan kendilerini kutsamalarını, adaklar sunmalarını istemekte oldukları görülmektedir.<sup>92</sup> Yapılan iyiliklerin bu şekilde Ohrmazd'a veya diğer kutsal varlıklara yardımcı güçler oluşturması insana kötülüğün yok olmasında bir rol vermektedir.<sup>93</sup>

Mecûsî dünya görüşünün bu yönü Antik Arilerin inançlarıyla benzeşmektedir. Mecûsîlik gibi zıt kutupların mücadele ettiği bir evren anlayışına sahip Antik Arilerin ritüelleri iyi ruhları güçlendirmeye yönelikti. Onlarda kötü ruhları yatıştırma yoktu. Kötü ruhlar daha çok iyi ruhlarla karşılaşır onlar tarafından mağlup edilmekteydiler. İyi ruhların bunu yapmaları da insanların dua ve kurbanlarına bağlıydı. Antik Ari inanç sisteminde insanın, yardım için dua etmesi, kutsamak için ilahiler söylemesi, kurbanlar sunması, hepsinin üstünde *haoma* içeceği sunmasının, iyi tanrılarını kötü tanrılara karşı güçlendirdiğine inanılmaktaydı.<sup>94</sup> Dindar kimse, gündelik merasimi yaptı mı, *daevaların* kudretlerini zayıflatmış olur; bütün kuvvetiyle çalıştı mı, yalan söylemeden, vefa

<sup>88</sup> Taraporewala, *Zerdüşt Dini Zerdüşt'ün Gathaları*, s.39-40.

<sup>89</sup> Bkz. *Yasna*, 33/10; *Yasna*, 44/8

<sup>90</sup> Oymak, (*Zerdüştlük (İnanç, İbadet, Adetler)*), s.49-50. Dünya'nın en yüce kanunu *aşa*'dır ve mümin'in en yüce ideali bunu yerine getirmek, bir "aşvan/aşa sahibi" olmaktır. Bkz. Max Müller, *Lectures On The Origin and Growth Of Religion As Illustrated By The Religions of India*, London 1878, s. 251.

<sup>91</sup> Sayım, "Zerdüştilikte Kozmogoni Ve Yaratılış", s.94.

<sup>92</sup> *Frawardin Yeşt*, 13/69-75.

<sup>93</sup> Alıcı, *Kadim İran'da Din...*, s.129.

<sup>94</sup> Sykes, *History of Persia*, c.1, s.104.

ve iffet içinde yaşadığı mı, Ahura Mazda'nın taraftarları lehine bir zafer kazanmış olur.<sup>95</sup>

Tanrılar, insanların ibadetine muhtaç olduğu gibi insanların da kötü güçlere karşı tanrıların yardımına ihtiyaçları vardır. Bunun en önemli yöntemi *iyi* tanrılara dua ve ibadet etmektir. Bunun yanısıra *Koşti* olarak bilinen kutsal kuşağı da her Mazda tapıcısının manevi saldırıdan korunmak adına takması<sup>96</sup> veya Ahunvar duası<sup>97</sup> ve benzeri duaları<sup>98</sup> okuması gerekmektedir.<sup>99</sup> Vendidad ve Yeşterlerde kötü karakterli ruhlardan korunmanın yolları anlatılmakta, hayvan ve bitki formuna girerek insanlara zarar veren kötü yaratılışlı varlıklara karşı uyarılara yer verilmektedir. Söz konusu varlıkların açlık, susuzluk, hastalık, yaşlılık, zayıflık ve benzeri durumlara yol açması, iyi ve kötü arasındaki çatışma halinin hayatın her alanında tezahür ettiğine işaret etmektedir.<sup>100</sup>

İnsanı tanrılara yardımcı hale getiren “iyilik” sadece ibadet etmekle gerçekleşmemekte, bunun yanında faydalı şeyler yapmak da önemli kabul edilmektedir. Mecûsî dünya görüşünde insan, sadece ayinlerin tamlığı ve temizliğine dayanmamalı; aynı zamanda, iyiliğe, doğruluğa, cesarete, hayırseverliğe önem vermelidir. Bu bağlamda bir tarla açmak, bir kanal kazmak, bir köprü yapmak, karınca ve kurbağa gibi zararlı hayvanları yok etmek de İyi Tanrı'ya hizmet etmek demektir.<sup>101</sup> İnsan hem toprağı korumalı, onu iyi sürmeli, dikenleri ve yabancı otları yok etmeli ve Ehrimen'in çorak bıraktığı bölgeleri tarıma elverişli hale getirmelidir.<sup>102</sup> Çünkü Ehrimen insanı doğru yoldan çıkarmak için çalışmasının yanında, otlakları çöle dönüştürmüştü<sup>103</sup>, dünyayı insana zarar veren akrep, yılan, kurbağa, kertenkele vb. zararlı hayvanlarla doldurmuştur. Bu nedenle bu hayvanları ortadan kaldırmak gerekmektedir. Mecûsîliğe göre Ehrimen'in yarattığı bu zararlı hayvanları öldürmek yuvalarını bozmak veya dağıtmak önemli bir görevdir.<sup>104</sup>

Mecûsî dünya görüşünde iyilik, her şeyden önce varlığın, hayatın ve tarımın tekamül ettirilmesi anlamına gelir. İyilik, iyi olan maddi herhangi bir şeyin de “geliştirilmesi” anlamına gelir. Ahlak, aynı zamanda olumlu maddi bir şey anlamına da gelir. Kötü insanlar bu bakımdan varlığı yok etmektedirler. Bu nedenle Mecûsîlikte göçebeler, üretim yapmayanlar ve sığırları katledenler

<sup>95</sup> Nimet Yıldırım, *İran Mitolojisi*, s.188.

<sup>96</sup> *Vendidad*, 18/54-55.

<sup>97</sup> *Vendidad*, 19/8-9; *Yasna*, 19/15..

<sup>98</sup> *Vendidad*, 10/12-17.

<sup>99</sup> Alıcı, *Kadim İran'da Din...*, s.127-128.

<sup>100</sup> Alıcı, *Kadim İran'da Din...*, s.137.

<sup>101</sup> Sayım, “Zerdüştilikte Kozmogoni Ve Yaratılış”, s.94.

<sup>102</sup> Rawlinson, *Eski Doğu'nun Büyük Krallıklarından Medya Krallığı*, s.106-108.

<sup>103</sup> *Yasna*, 32/10.

<sup>104</sup> Dhalla, *Zoroastrian Theology*.....,s.254-260. Mecûsîliğin hayvanlara yaklaşımında iki türlü davranış için ayrıca bkz Ömer Faruk Araz, *Zerdüştiliğin Doktrinleri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı Felsefe ve Din Bilimleri Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2002, s.98. Mecûsîliğe göre bazı suçların kefareti olarak yılan ve karıncaları öldürmek gerekmektedir. Bkz *Vendidad*, 14/5.



yerilmektedir.<sup>105</sup> Avesta, yerleşik halkın yaşadığı yerleri işgal ve talan edip, malları gasp eden göçebe toplulukları *daevaların* yardımcıları olarak tanımlamaktadır.<sup>106</sup>

Mecûsî inanç sisteminde iyi ile kötünün aktif mücadele içinde olması insanların konumunu belirlediği gibi dünyanın cennetten daha değerli olarak algılanmasına neden olmuştur. Ehrimen'e karşı mücadelenin dünyada gerçekleşmesi bu dünyayı önemli hale getirmiştir. Mecûsî dünya görüşüne göre maddi dünya (getik), cennetten (vahişt) daha değerlidir. Çünkü kötülüğün gücüne karşı savaşın kazanılabileceği ve mücadelenin sürdürülebileceği tek yer, bu maddi, vücut bulmuş, görünür ve somut dünyadır.<sup>107</sup>

Mecûsîliğe göre kötünün kaynağı ne Ohrmazd ne de insandır. Bütün kötülüklerin kaynağı Ehrimen'dir.<sup>108</sup> İnsan aklı eskiden suç ve günah işleyemezdi. Fakat Ehrimen telkinleri ile insanın doğasında bulunan hırsını, açgözlülük, öfke, kıskançlık, inatçılık, şehvet, düşmanlık, tembellik, din değiştirme, iftira, cehalet, kötülük, cimrilik, nefret, çekişme ve diğer birçok özelliği kullanarak insanın aklına günahı sokmayı başardı.<sup>109</sup>

Sıradan insanları aldattığı gibi din büyüklerini de kandıran<sup>110</sup> Ehrimen, ilk insan çifti Maşya ve Maşyane'yi de kandırmıştır. Maşya ve Maşyane, Gayomart'ın tohumundan ortaya çıkmış ilk insan çiftidir. Gayomart, Ohrmazd ile Spandarmart'ın (Yeryüzü), oğludur. Gayomart ölünce bedeninden madenler çıkmış, tohumu güneş ışığıyla arındırılmış, bir kısmı yere düşmüş bundan ilk insan çifti Maşye ve Maşyane çıkmıştır. Ohrmazd, ikisine iyilik yapmalarını, şeytanlara tapmamalarını emreder. Bunun üzerine Maşye ve Maşyane, Ohrmazd'ı yaratıcı olarak ilan eder, fakat Ehrimen'in baştan çıkarma çabaları sonucu, toprağı, suyu ve bitkileri Ehrimen'in yarattığını haykırırlar. Bu "yalan" yüzünden, çift lanetlenir.<sup>111</sup>

Mecûsîlikte insanın konumunu belirleyen bir konu da insanın özgürlüğü ile ilgilidir. Bu inanç sisteminde İnsan, İyi ve Kötü iki unsur arasındaki kozmik husumette oynayacağı tarihsel rolde hangi tarafta bulunacağı konusundaki tercihinde özgürdür.<sup>112</sup> Yani her ne kadar kötülüğü yaratan Ehrimen de olsa insanın onun tarafına geçmesi kendi iradesi ile ilgilidir. Zerdüş'tün insan antropolojisi veya

<sup>105</sup> Baussani, "İslam Öncesi İran Düşüncesi", c.1, s.88-89.

<sup>106</sup> Alıcı, *Kadim İran'da Din...*,s.127. İlgili yerler için bkz.Yeşt. 13/137; Vendidad 8/31-32; Vendidad 3/32.

<sup>107</sup> Baussani, "İslam Öncesi İran Düşüncesi", c.1, s.89; Oymak, *Zerdüştlük (İnanç, İbadet, Adetler)*, s.107.

<sup>108</sup> Ehrimen, dünyada kötülüğün ana kaynağı olarak ve günahın üreticisi olarak tanımlanır . Bkz Dhalla, *Zoroastrian Theology*....., s.252.

<sup>109</sup> Dhalla, *Zoroastrian Theology*....., s.254-260.

<sup>110</sup> Taraporewala, *Zerdüş Dini Zerdüş'tün Gathaları*....., s.50.

<sup>111</sup> Mircea Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi Gotama Buda'dan Hıristiyanlığın Doğuşuna*, Çev: Ali Berktaş, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2003, c.2, s.363-364. Ayrıca bkz Mansour Shaki; "Gayomart", <http://www.iranicaonline.org/articles/gayomart> erişim 25/08/2013.

<sup>112</sup> M. Reza Hamzeh'ee, *Yaresan (Ehl-i Hak) Bir Kürt Cemaati Üzerine Sosyolojik Tarihsel ve Dini-Tarihsel Bir İnceleme*, Çev: Ergin Öpengin, Avesta Yayınları, İstanbul 2009, s.194.

doktrininin coşkulu bir ahlaki bireyselliği kanıtladığı, desteklediği ve gurur kaynağı olduğu genel olarak kabul edilir. Tüm iradeli varlıklar özgür iradeye sahiptir; iyilik ve kötülük arasındaki savaşta destekleyecekleri tarafı seçmekte bu özgür iradeyi kullanmak onların görevidir.<sup>113</sup> Eliade konu ile ilgili olarak şunları söyler: “Zerdüş't'e yeni dinin vahyi doğrudan doğruya Ahura Mazda'dan gelir. Bunu kabul ederken tanrısının başlangıç davranışına -İyi'nin seçilmesi-<sup>114</sup> öykünür ve takipçilerinden de başka bir şey istemez Zerdüş'tü reformun özü, *imitatio dei*'dir (tanrı'ya öykünme). İnsan, Ahura Mazda örneğini izlemesi konusunda uyarılır, ama tercihinde özgürdür. Kendisini Tanrı'nın kölesi veya hizmetkârı olarak hissetmez.”<sup>115</sup>

Asiye Tığlı'ya göre Gatalar, insana verilen özgür iradeyi o kadar açık bir dille ifade etmektedir<sup>116</sup> ki bu konuda daha fazla söze ihtiyaç kalmamaktadır. Belki de Zerdüştiliğin düalist bir din olarak tanınmasının en önemli nedenlerinden biri de onun iradeye bu kadar vurgu yapmasıdır. Çünkü varlığın başlangıcında iki ezeli ruh kendi seçimlerini yaparken, Yıkıcı Ruh'un (angra Mainyu) kötülüğü seçeceğini bilen Ahura Mazda onu engellemedi ve âlemdaki iki kutuplu mücadele bu şekilde başlamış oldu. Böylece Tanrı, kendi özelliklerinden biri olan özgürlüğü insana hediye ederek onu yüceltmış ve bu iki yoldan birini kendi iradesi ile tercih etmesini istemiştir. Kısacası kötülük serbest irade için geçerlidir. Saf iyiliğin olduğu bir dünyada iradenin, seçimin ve özgürlüğün bir anlamı yoktur.<sup>117</sup>

## SONUÇ

Zerdüş't, monoteist bir öğretiyi benimsemiş olmasına rağmen, Mecûsîlik kendisinden sonraki dönemlerde düalist tanrı anlayışına sahip bir din olarak ortaya çıkmıştır. Ohrmazd ve Ehrimen arasındaki ezeli savaşı esas alan bu din, bütün dünyayı bir mücadele alanı olarak kabul etmiştir. Bu inanç sistemine göre evren biri iyi diğeri kötü iki ezeli tanrının mücadelesi ettikleri bir savaş alanıdır. Bu dünya görüşü insana Ohrmazd'ın yanında yer alma sorumluluğunu getirmiştir.

Bu savaşta iyi tanrı Ahura Mazda ile kötü tanrı Ehrimen yalnız değildirler. Her ikisinin de kendi yarattıkları orduları mevcuttur. Bu iki ordu simetrik denebilecek şekilde sınıflandırılmıştır. Hem Ahura Mazda hem de Ehrimen'in altı büyük yardımcısı ve sonsuz denebilecek başka ruhani yardımcısı vardır. Her iki

<sup>113</sup> Marietta Stepaniants, “Zerdüş'tlüğün İslam'la Karşılaşması”, Çev.: Cahit Kara, *Journal Of Islamic Research*, yıl: 2012, c.XXIII, sayı: 2, s.96.

<sup>114</sup> Eliade burada *Yasna* 32/2 ile (İyi Düşünceyle bir olan, görkemli Doğru ile iyi arkadaşlık kuran Mazda Ahura, Egemenlik aracılığıyla onlara şu cevabı verdi: Biz sizin iyi kutsal Dindarlığınızı seçtik - o bizim olsun.) karşılaştırılmasını istiyor.

<sup>115</sup> Eliade, *Dinsel Düşünceler Tarihi...*, c.1, s.381.

<sup>116</sup> Ayrıca bkz Oymak, *Zerdüş'tlük (İnanç, İbadet, Adetler)*, s.48-49.

<sup>117</sup> Tığlı, *Zerdüş't Hayatı ve Öğretisi*, s.181. Gathalarda geçen “iki/ikiz ruhlar”, kendini düşüncelerde, sözlerde ve fiillerde gösteren “Fazilet ve Kötülük” olarak ifade edilmiştir. Buna göre bu iki Ruh arasında Druj'un takipçileri kötü kişinin eylemini seçti, fakat En Kutsal Ruh, Hakkı seçti ve doğru eylemle Ahura Mazda'yı memnun etmek isteyenler aynı şeyi yaptı”. Bkz Baussani, “İslam Öncesi İran Düşüncesi”, c.1, s.88.

tanrının birbirine eşit denebilecek teşkilatları, düzenleri ve yardımcıları bulunmaktadır.

Mecûsî tanrı anlayışında, tanrılar insanın ibadetine muhtaç bir şekilde tanıtılmaktadır. Aynı şekilde insanlar da Ehrimen ve yardımcılarının zararlarından korunmak için tanrılarının yardımına muhtaç olarak kabul edilmiştir. Tanrıların, Ehrimen ve yardımcılarına karşı güçlü olabilmeleri için insanların onları kutsaması, ilahiler okuması, sunuda bulunması gerekmektedir. Aynı şekilde insanların da Ehrimen ve yardımcılarının zararlarından kurtulabilmesi için iyi tanrıların yardımına ihtiyaçları vardır. Bu da Avesta'da kaydedilmiş bazı duaları okumak, Mecûsîliğin gereklerini yerine getirmekle mümkün olmaktadır.

Ohrmazd ile dünyadaki bütün kötülüklerin kaynağı olarak kabul edilen Ehrimen arasındaki savaş tüm evrende gerçekleştiği gibi insan bedeninde de gerçekleşmektedir. İnsan, bu bakımdan içini iyiliklerle doldurmalıdır. Böylece kötü, insan bedeninde yer bulamayacaktır.

Mecûsîlikte kötüyle mücadelede ibadetlerin dışında tarımla ilgili işler de yer almakta, hatta Ehrimen'in yarattığı karınca, yılan çekirge vb. canlıların öldürülmesi gerekmektedir. Bunun yanında çöl topraklar işlenmeli, tarıma hazır hale getirilmelidir. En esaslı araçlar ise iyi düşünce, iyi söz ve iyi eylem olarak kabul edilmiştir.

Mecûsîlikte insan özgürlüğüne de çok önem verilmektedir. Buna göre kişinin Ehrimen ya da Ahura Mazda yanında yer alması insanın özgür iradesiyle vereceği kararla belirlenmektedir.

## BİBLİYOGRAFYA

Alıcı, Mehmet, *Kadim İran'da Din Monoteizm'den Düalizm'e Mecûsî Tanrı Anlayışı*, Ayışığı Kitapları, İstanbul 2012.

P. Alston, William, "Din", Çev.: Günay Tümer, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl: 1970, c. 18.

Araz, Ömer Faruk, *Zerdüştiliğin Doktrinleri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı Felsefe ve Din Bilimleri Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2002.

*Avesta Zerdüştilerin Kutsal Metinleri*, Çev: Fahriye Adsay/İbrahim Bingöl, Avesta Yayınları, İstanbul 2012.

Baussani, Alessandro, "İslam Öncesi İran Düşüncesi", Çev: Kürşat Demirci, *İslam Düşüncesi Tarihi*, İnsan Yayınları, İstanbul 1990, c.1.

Boyce, Mary, *Zoroastrians Their Religious Beliefs And Practices*, USA 1979.  
....., *History Of Zoroastrianism vol. I The Early Period*, Leiden 1975.

....., *A Persian Stronghold of Zoroastrianism (Based On The Ratanbai Katrak Lectures;1975)*, Oxford University Press, Oxford 1977.

....., *Textual Sources For The Study Of Zoroastrianism*, USA 1990.

Buch, Maganlal A., *Zoroastrians Ethics*, Baroda 1919.

Casartelli, L.C., “Dualism (Iranian)”, *The Encyclopedia of Religion And Ethics*, Edinburg 1912, c.5.

Cevizci, Ahmet, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul 2000.

Choksy, Jamsheed K., “Zoroastrianism, *The Encyclopedia of Religion And Nature*, Editor In Chief: Bron R. Taylor, England 2005.

.....“Zoroastrianism”, *Encyclopedia of Religion Second Edition*, Editor In Chief: Lindsay Jones, USA 2005

Cook, F.C., *Origins of Religion and Languages*, London 1884.

Demir, Ömer – Acar, Mustafa, *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Vadi Yayınları, Ankara 1997

Demirci, Kürşat, “Harût ve Marût”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c. 16, İstanbul 1997.

Dhalla, Maneckji Nusservanji, *Zoroastrian Civilization From The Earliest Times to The Downfall of The Last Zoroastrian Empire*, New York 1922.

....., *Zoroastrian Theology, From The Earlest Times To The Present Day*, New York 1914.

Mircea Eliade- Ioan P. Couliano, *Dinler Tarihi Sözlüğü*, Çev: Ali Erbaş, İnsan Yayınları, İstanbul 1997

Eliade, Mircea, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi I Taş Devrinden Eleusis Mysterialar'ına*, c.1, Çev: Ali Berktay, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2007.

....., *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi Gotama Buda'dan Hristiyanlığın Doğuşuna*, c. 2, Çev: Ali Berktay, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2003.

Fluegel, Maurice, *The Zend Avesta And Eastern Religions*, USA, 1898.

Gray, Louis H., “Cosmogony And Cosmology”, *Encyclopedia of Religion And Ethics*, Editor: James Hastings, c.4, Edinburg 1911.

Gündüz, Şinasi “Mecûsîlik”, *DİA*, c.28, Ankara 2003.

Hacaloğlu, Haluk, *Zerdüşt Ahura Mazda*, Ruh ve Madde Yayınları, İstanbul 1995.

Hamzeh'ee, M. Reza, *Yaresan (Ehl-i Hak) Bir Kürt Cemaati Üzerine Sosyolojik Tarihsel ve Dini-Tarihsel Bir İnceleme*, Çev: Ergin Öpengin, Avesta Yayınları, İstanbul 2009.

Haug, Martin, *Essays on The Sacred Languages, Writings And Religions of The Parsis*, London 1907.

Herodotos, *Tarih*, Çev: Müntekim Ökmen, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012.

Hintze, Almutz, "Ahura Mazdâ And Angra Mainyu", *Encyclopedia of Religion Second Edition, Editor In Chief: Lindsay Jones*, USA 2005.

Jackson, A.V. William, "Amesha Spentas", *Encyclopedia of Religion And Ethics*, Edinburg 1908, c.1

Kızıl, Hayreddin, "Zurvanizm'in Kuruluşu ve Sasaniler Dönemindeki Etkileri", EKEV Akademi Dergisi, Erzurum 2013.

Kuşçu, Emir, *Din Fenomenolojisi Wilfred Cantwell Smith Örneği*, Sarkaç Yayınları, Ankara 2011.

Malandra, William W., *An Introduction To Ancient Iranian Religion –Readings From The Avesta And The Achaemenid Inscriptions-*, USA 1983

Masani, Sir Rustom, *The Religion of The Good Life Zoroastrianism*, London 1954.

Moulton, James Hope, *Early Religious Poetry of Persia*, Cambridge 1911.

....., *Early Zoroastrianism*, London 1926.

....., *The Treasure of Magi A Study Of Modern Zoroastrianism*, London 1917.

Müller, F. Max, *Lectures On The Origin and Growth Of Religion As Illustrated By The Religions of India*, London 1878

Oymak, İskender, *Zerdüştlük (İnanç, İbadet, Adetler)*, Elazığ 2003.

Rawlinson, George, *Eski Doğu'nun Büyük Krallıklarından Medya Krallığı*, Çev: Nadire Işık, Doz Yayıncılık, İstanbul 2006.

Sayım, Huzeyfe, "Zerdüştlükte Kozmogoni Ve Yaratılış", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, yıl: 2004, c.1, sayı: 16.

Shaked, Shaul, *Dualism In Transformation Varieties of Religion In Sasanian Iranian*, London 1994.

....., "Some Notes On Ahreman, And His Creaton", *From Zoroastrian Iran To Islam –Studies In Religious History and Intercultural Contacts, Great Britain 1995*,

Stepaniants, Marietta, “Zerdüştlüğün İslam’la Karşılaşması”, Çev.: Cahit Kara, *Journal Of İslamic Research*, yıl: 2012, c.XXIII, sayı: 2, ss.89-99

Sykes, P. M., *History of Persia*, London 1915, c.1.

Şemseddin, M., “Kadim İran’da Din”, Latinize eden: Fuat Aydın, *Dinleri Tarihleriyle Okumak*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007.

Şeriati, Ali, *Dinler Tarihi*, Çev: Erdoğan Vatanserver, Kırkambar Kitaplığı, İstanbul 2001.

Taraporewala, Irach J.I., *Zerdüşť Dini Zerdüşť’ün Gathaları Üç Unutulmuş Din: Mitraizm, Maniheizm, Mazdakizm*, Çev: Nice Damar, Avesta Yayınları, İstanbul 2002.

Tavadia, J.G., *IndoIranian Studies I*, Santiniketan, tarihsiz yok.

*The Sacred Books Of The East, The Zend Avesta Part I The Vendidad*, c. 4, İngilizceye çev: James Darmesteter, Oxford 1895

*The Sacred Books of the East The Zend Avesta Part II The Sîrozahs, Yasts And Niyayis*, c. 23, İngilizceye çev: James Darmesteter, Oxford 1883.

Tıǒlı, Asiye, *Zerdüşť Hayatı ve Öğretisi*, Beyan Yayınları, İstanbul 2004.

Tiele, C.P., *The Religion Of The Iranian Peoples*, İngilizceye Çev: G. K. Nariman, Bombay 1912.

Weber, Max, “Dünya Dinlerinin Sosyal Psikolojisi”, *Din Sosyolojisi*, Çev: Yasin Aktay, Vadi Yayınları, Ankara 1998.

Yıldırım, Nimet, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2008.  
..... İran Edebiyatı, Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2012

#### **İnternet Kaynakları**

Boyce, Mary, “Ahura Mazda”, <http://www.iranicaonline.org/articles/ahura-mazda>  
erişim: 25/08/2013

..... “Amesa Spenta” <http://www.iranicaonline.org/articles/amesa-spenta-beneficent-divinity> erişim 25/08/2013.

Gnoli, Gherardo, “Dualism”, <http://www.iranicaonline.org/articles/dualism>  
erişim 26/08/2013

J. Duchesne-Guillemin; “Ahriman”, <http://www.iranicaonline.org/articles/ahriman>  
erişim 25/08/2013.

*Hayreddin KIZIL*

Shaki, Mansour, “Gayômart”, <http://www.iranicaonline.org/articles/gayomart>-  
erişim 25/08/2013.

düsbéd